

سید محمد علی

۱۷/۱/۱۵۱۴۷۴
۱۸/۱/۲۹

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده معماری و شهرسازی
گروه معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد معماری

مجتمع آیینی زرتشتیان تهران
(آذریان)

اطلاعات مدرک علمی
گنجینه مدرک

دانشجو: نوید هاتف نیا

استاد راهنما: آقای مهندس فرهاد احمدی

۱۳۸۸ / ۱ / ۱۸

مهر ۱۳۸۷

۱۱۵۳۴۸

با یاد پدرم، تقدیم به مادر مهربانم

با سپاس ویژه از:

جناب آقای مهندس فرهاد احمدی، استاد دانشگاه شهید بهشتی، به خاطر راهنمایی‌های گرانقدرشان

و با سپاس از:

سرکار خانم دکتر طاهباز، استاد دانشگاه شهید بهشتی، به خاطر مشاوره‌های بی دریغ شان

جناب آقای دکتر خوبی، استاد دانشگاه شهید بهشتی، به خاطر مشاوره‌های ارزنده‌شان

جناب آقای مهندس جمشید فروغی، از اعضای انجمن زرتشتیان، به خاطر همت بلندشان

و تمامی اساتید بزرگوار که در دروان تحصیل از محضرشان بهره برده‌ام

و با تشکر از:

دوستان عزیزم آرش فکری ارشاد، حامیا آقایی، سارا فلاحی، مانیا آقایی، حمید رضا اصلاحی، امیرحسین ملک‌زاده، لادن

قباد، فرزانه حقیقی، مصطفی صادقی‌پور، صدف جعفری و نسترن عزیزم که بدون یاری آنها انجام این پروژه ممکن نبود.

و با قدردانی از:

خانواده عزیز و دیگر دوستان ارزشمندم که در تمامی لحظات سخت یاور و حامی‌ام بودند.

نام خانوادگی: هاتف نیا

نام: نوید

نام استاد راهنما: آقای مهندس فرهاد احمدی

دانشکده: معماری و شهرسازی

عنوان پایان نامه: طراحی مجتمع آیینی زرتشتیان تهران
(آدریان تهران)

رشته تحصیلی و گرایش: معماری

چکیده:

کلیه ادیان الهی برای نیایش‌ها و مراسم دینی خود، بر اساس آداب هر مذهب، محلی در اختیار دارند تا ضمن حضور جمعی نسبت به برپا داری و تداوم رسوم خود اقدام نمایند.

زرتشتیان تهران هم از این قاعده مستثنی نبوده و دارای نیایشگاه‌هایی در نقاط مختلف تهران هستند که محلی فرهنگی اجتماعی نیز محسوب شده و خدمات فرهنگی، هنری و اجتماعی به اقشار جامعه زرتشتی ارائه می‌نماید.

از آنجا که مراکز مذکور در حال حاضر پاسخگوی نیاز جمعیت فعلی زرتشتیان تهران نیست، انجمن زرتشتیان تهران در نظر دارد نسبت به احداث مجموعه‌ای فرهنگی اجتماعی به عنوان آدریان بزرگ اقدام کند تا برگزاری مراسم‌های جمعی را برای جمعیت بیشتری امکان پذیر نماید.

هدف طراحی آدریان بزرگ دستیابی به طرح مجموعه‌ای است فرهنگی، اجتماعی برای زرتشتیان تهران که ضمن توان پاسخگویی به نیازهای مذهبی، زرتشتیان بتوانند از امکانات و تسهیلات رفاهی آن استفاده نمایند.

نگرش آیینی طرح، جامعیت پروژه را دربرداشته. مجموعه‌ای است مذهبی با شخصیتی واحد و نقطه اوج طراحی آن نیایشگاه (آدریان) خواهد بود. رویکرد بازشناسی مفاهیم نمادین و کاربرد آنها در طراحی، سبب ارتقاء کیفی طرح معماری آن می‌گشت. مراجعه به معماری پیشینیان و بررسی مفاهیم آیینی و نمادهای آن دوران یکی از راه‌های تحقق معماری مفهومی با پشتوانه معنایی و دارای مفاهیم نمادین بود. با توجه به فرهنگ، دین، آئین، معماری و تقابل آنها و وضعیت نابسامان معماری معاصر ایران، بررسی و بازشناسی معماری و فرهنگ اصیل و تمدن کهن ایران و تاثیرگذاری آن در ارتقاء و بهبود معماری و فرهنگ معاصر ایران امری لازم بشمار می‌رفت. لذا در ابتدای این طرح، انجام تحقیقی که به مطالعه دوران زرتشت پردازد، امری الزامی می‌بود.

در ابتدای این رساله، ویژگی‌ها و مفاهیم زرتشتی‌گری مطرح می‌شود سپس، توضیح کاملی از چگونگی تأثیرپذیری مفاهیم و نمادهای آئین زرتشت از زبان، فرهنگ، فلسفه و اساطیر آن دوران و بهره‌گیری طراحی بناهای زرتشتی، از مفاهیم و نمادهای آئین زرتشتی و فرهنگ معماری ایرانی نشان داده می‌شود. سپس، آتشکده‌ها و بناهای زرتشتیان، از حیث مفاهیم و معماری در جستجوی نشانه‌های زرتشتی‌گری تحلیل می‌شوند. در پایان معلوم می‌گردد که معنا، مبنای تولید نظام شکل برای پرستشگاه و معبد در این تفکر محسوب می‌شود.

رویکرد طراحی مجموعه بر طبق اهداف شکل‌گیری آن، رویکردی مفهومی و نمادین است. به همین دلیل نحوه ترکیب فضاها با نیایشگاه از اهمیت خاصی در شکل‌گیری ایده طراحی دارد. قرارگیری مجموعه در بستر به گونه‌ای است که فضا را مخدوش نکند و ارزش افزوده‌ای در ارتباطات فضاهای شهری ایجاد نماید. به همین علت طرح مجموعه تا حد زیادی تحت تأثیر هندسه بستر خود بوده است. همچنین در طراحی این مجموعه تلاش بر ایجاد فضایی درخور و هماهنگ با مفاهیم زرتشتی ایرانی بوده و از این رو، از الگوها و مفاهیم و نمادهای معماری زرتشتی ایرانی استفاده شده است. از احکامی که بستر طرح ایجاد کرده است توجه به اقلیم و محیط شهری می‌باشد. در این راستا، ایجاد آسایش محیطی با تدابیر معمارانه یکی دیگر از اصول طراحی مجموعه است.

در جهت رسیدن به اهداف یادشده، مطالعات در زمینه مفاهیم آیینی و نمادهای زرتشتی ایرانی و فضای نیایشگاه، علاوه بر ویژگی‌های بستر طرح و برنامه مجموعه صورت گرفته است تا با استفاده از نتایج حاصله مجموعه‌ای فرهنگی اجتماعی به عنوان آدریان بزرگ طرح گردد.

مقدمه

مقدمه

معابد از اولین بناهای معماری ساخته شده دست بشر بوده‌اند، که برای انتقال مفاهیم خاص ادیان از آنها استفاده شده‌است. این گونه ساختمانی در حقیقت تجلی گاه اندیشه‌های مذهبی اقوام گوناگون به زبان معماری‌اند. پیروان کلیه ادیان الهی برای انجام نیایش‌های مذهبی و اجرای مراسم دینی متناسب با تعداد پیروان خود و بر اساس آداب و رسوم و هر مذهب، محلی را در اختیار دارند تا ضمن حضور در نیایش‌های جمعی نسبت به برپا داری و تداوم آداب و رسوم خود اقدام نمایند. زرتشتیان دنیا نیز که پیرو پیامبر ایرانی اشوزرتشت هستند، بنا بر نیاز خود در هر منطقه مجموعه‌های کوچک یا بزرگی را برای اجرای مراسم مذهبی احداث نموده‌اند. زرتشتیان تهران هم از این قاعده مستثنی نبوده و به همت پیشینان خود دارای نیایشگاه‌هایی در نقاط مختلف تهران هستند که علاوه بر عبادتگاه، محلی فرهنگی اجتماعی نیز محسوب شده و خدمات فرهنگی، هنری و اجتماعی به اقشار جامعه زرتشتی ارائه می‌نمایند.

از آنجا که مراکز مذکور در حال حاضر پاسخگوی نیاز جمعیت فعلی زرتشتیان تهران نیست، انجمن زرتشتیان تهران در نظر دارد نسبت به احداث مجموعه‌ای فرهنگی اجتماعی به عنوان آدریان بزرگ اقدام تا برگزاری مراسم جمعی در زمینه‌های آیینی، فرهنگی، هنری، ورزشی، اجتماعی را برای جمعیت بیشتری امکان پذیر نماید.

هدف طراحی آدریان بزرگ دستیابی به طرح مجموعه‌ای است فرهنگی، اجتماعی برای زرتشتیان تهران که ضمن توان پاسخگویی به نیازهای مذهبی، ارتقاء فرهنگی، اجتماعی جامعه زرتشتی را به دنبال داشته و همگان بتوانند از امکانات و تسهیلات رفاهی آن استفاده نمایند.

بدیهی است نگرش آیینی طرح، جامعیت پروژه را دربرداشته و روح آموزه‌های فرهنگی زرتشتی باید در کلیه فضاها و مجموعه متجلی باشد. پس مجموعه‌ای است مذهبی و با شخصیتی واحد که نقطه اوج طراحی آن نیایشگاه (آدریان) خواهد بود.

با توجه به وضعیت نابسامان معماری معاصر ایران و تقلید کورکورانه از فرهنگ و معماری کشور های غربی، بررسی و بازشناسی معماری و فرهنگ گذشته ایران (با توجه به فرهنگ اصیل و تمدن کهن آن) و تاثیر گذاری آن در ارتقاء و بهبود معماری و فرهنگ معاصر ایران امری الزامی می‌باشد. به همین منظور این رساله برای نمونه به مطالعه دوران زرتشت پرداخته و در پی یافتن اندیشه‌های اصیل ایرانی با توجه به فرهنگ، دین، آئین، معماری و تقابل آنها می‌باشد.

در این راستا مجتمع فرهنگی، اجتماعی زرتشتیان تهران به عنوان موضوع رساله نهایی مطرح گردید.

دلایل انتخاب موضوع

با توجه به علاقه شخصی و تجربیات طراحی معماری در سال‌های گذشته، موضوعات پیرامون معماری مفهومی را برای موضوع رساله نهایی دنبال می‌کردم. موضوع این طرح علاوه بر قرار گرفتن در این شاخه ویژگی‌هایی دارد که باعث انتخاب آن به عنوان موضوع رساله نهایی شد. این ویژگی‌ها به شرح زیرند:

- امکان ایجاد ارتباط مفاهیم آیینی زرتشتی و معماری در طراحی مجموعه

- لزوم مطالعه ابعاد فنی و هنری در زمینه زرتشت و نیایشگاه‌ها
- اهمیت بستر طرح از سه جنبه:
  - جنبه ساخت و ساز شهری
  - اقلیم تهران
  - پاسخ گویی به موضوع طرح

اهداف و ضرورت های طرح

از اهداف پروژه می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- درک و توجه به مفهوم و ارزش آدریان بزرگ
- توجه به ارزش های ذاتی معماری باستانی ایران به ویژه فضای آیینی-روحانی معماری مذهبی ایران.
- توجه به معماری امروز در جهان و درک معاصر آن در زمینه های کاربرد و تکنولوژی امروز.
- توجه به سادگی و متانت در طرح و تظاهر بیرونی آن در زمینه شهری.
- نحوه نشستن طرح در زمین و چگونگی پاسخگویی به مشکل اشراف و تسلط ساختمان های اطراف به این مجموعه فرهنگی.
- توجه و پاسخگویی به نیازها و برنامه طرح و نحوه ترکیب عناصر اصلی طرح در این راستا.
- نحوه استفاده از زمین و محیط با توجه به جهت یابی در طرح و چگونگی پاسخگویی به محیط سبز موجود، در طرح.
- تغییر فضای روانی شهر و تقویت آرامش بافت مسکونی منطقه (با ایجاد یک فضای مناسب فرهنگی- مذهبی در شهر، مردمی بودن مجموعه، برگزاری مراسم فرهنگی، هنری و...)
- تقویت هویت فرهنگی- مذهبی زرتشتیان تهران.

تعریف موضوع

مجموعه های فرهنگی در عصر حاضر به صورت ترکیبی از عملکردهای متفاوت ساخته می شوند تا باعث سرزندگی و تعامل اجتماعی شده و تا حد ممکن خالی از جمعیت نمانند. بنابراین فضاهای کوچک با ظرفیت های کافی با عملکردهای مرتبط با یکدیگر، باعث زنده بودن مجموعه های فرهنگی می شود. موضوع این طرح نیز بر اساس نیازهای انجمن زرتشتیان تهران به صورت یک مجموعه چندمنظوره تعریف شده است. مجموعه ای مذهبی که نقطه اوج طراحی آن نیایشگاه (آدریان) خواهد بود.

فضاهای مورد نیاز برای مجموعه آدریان بزرگ در هفت بخش مورد بررسی و مطالعه قرار می گیرد:

- ۱- بخش دینی شامل: نیایشگاه و فضاهای جنبی آن ۱۰۰۰ مترمربع
- ۲- بخش فرهنگی اجتماعی شامل: سالن جشن ها و اجتماعات ۶۵۰۰ مترمربع (در برنامه طرح نمی باشد) و آمفی تئاتر ۲۰۰۰ مترمربع
- ۳- بخش فرهنگی هنری شامل: موزه ۲۱۰۰ مترمربع - نمایشگاه آثار هنری ۱۰۰۰ مترمربع - کتابخانه ۲۰۰۰ مترمربع - بازارچه محصولات فرهنگی هنری ۶۵۰ مترمربع
- ۴- بخش آموزشی شامل: کلاس های آموزشی و ضمامم ۴۰۰ مترمربع

- ۵- بخش اداری شامل: مدیریت و دبیرخانه سالن کمیسیون‌ها و سالن‌های جلسات ۹۰۰ مترمربع
- ۶- بخش ورزشی تفریحی شامل: فضاهای ورزشی و ضمامم ۱۱۰۰ مترمربع
- ۷- بخش خدمات شامل: آشپزخانه، پارکینگ، موتورخانه و... - ۱۳۰۰۰ مترمربع
- زیربنای کل مجموعه ۳۰۰۰۰ مترمربع است. بستر طرح زمینی به مساحت ۱۶۰۰۰۰ مترمربع در مرکز شهر تهران منطقه یوسف آباد و در یک فضای شهری با بافت مسکونی است.
- نظر به وسعت زیربنای پروژه، طراحی سالن جشن‌ها با وسعت ۶۵۰۰ مترمربع و بخش خدمات شامل: پارکینگ و... با وسعت ۱۳۰۰۰ مترمربع در فاز بعدی طراحی قرار گرفت و در برنامه این رساله نمی‌باشد پس دقت نظر در طراحی آن به تفصیل نرفت. در نتیجه مشخصات کلی برنامه طراحی بصورت زیر می‌باشد:

موضوع: مجتمع فرهنگی، اجتماعی زرتشتیان تهران	کارفرما: انجمن زرتشتیان تهران
مکان: شهر تهران - استان تهران	زیر بنای طراحی: ۱۰۰۰۰ متر مربع
تاریخ: مهر ۱۳۸۷	مساحت زمین: ۱۶۰۰۰۰ متر مربع

روش دستیابی به موضوع

در طراحی فرهنگسرای خاص زرتشتیان رویکرد بازشناسی مفاهیم نمادین و کاربرد آنها سبب ارتقاء کیفی طرح معماری آن می‌گردد. مراجعه به معماری پیشینیان و بررسی مفاهیم آیینی و نمادهای آن دوران یکی از راه‌های تحقق معماری مفهومی با پشتوانه معنایی و دارای مفاهیم نمادین است. با توجه به فرهنگ، دین، آئین، معماری و تقابل آنها و وضعیت نابسامان معماری معاصر ایران، بررسی و بازشناسی معماری و فرهنگ گذشته ایران (فرهنگ اصیل و تمدن کهن) و تاثیرگذاری آن در ارتقاء و بهبود معماری و فرهنگ معاصر ایران امری لازم است. لذا در ابتدای این طرح، انجام تحقیقی که به مطالعه دوران زرتشت پرداخته و در پی یافتن اندیشه‌های اصیل ایرانی باشد، امری الزامی می‌باشد.

در ابتدای این رساله، ویژگی‌ها و مفاهیم زرتشتی‌گری مطرح می‌شود سپس، آتشکده‌ها و فضاهای نیایش زرتشتیان، از حیث مفاهیم و معماری در جستجوی نشانه‌های زرتشتی‌گری تحلیل می‌شوند. سپس، توضیح کاملی از چگونگی تأثیرپذیری مفاهیم و نمادهای آئین زرتشت از زبان، فرهنگ، فلسفه و اساطیر آن دوران و بهره‌گیری طراحی بناهای مذهبی (زرتشتی)، از مفاهیم و نمادهای گذشته (آیین زرتشتی) و فرهنگ معماری ایرانی نشان داده می‌شود و معلوم می‌گردد که معنا، مبنای تولید نظام شکل برای پرستشگاه و معبد در این تفکر محسوب می‌شود.

رویکرد طراحی مجموعه بر طبق اهداف شکل‌گیری آن، اول رویکردی مفهومی و نمادین است. به همین دلیل نحوه ترکیب فضاهای عمومی و نیایشگاه از اهمیت خاصی در شکل‌گیری ایده طراحی برخوردار است. قرارگیری مجموعه در بستر به گونه‌ای پیش‌بینی می‌گردد که فضا را مخدوش نکند و ارزش افزوده‌ای در ارتباطات فضاهای شهری ایجاد نماید. به همین علت طرح مجموعه تا حد زیادی تحت تاثیر هندسه بستر خود

بوده است. همچنین در طراحی این مجموعه تلاش بر ایجاد فضایی درخور و هماهنگ با مفاهیم زرتشتی ایرانی بوده و از این رو، از الگوها و مفاهیم و نمادهای معماری زرتشتی ایرانی استفاده شده است. از احکامی که بستر طرح ایجاد کرده است توجه به اقلیم و محیط شهری می‌باشد. در این راستا، ایجاد آسایش محیطی با تدابیر معمارانه یکی دیگر از اصول طراحی مجموعه است. برای دستیابی به اهداف طرح ابتدا مطالعه‌ای جامع پیرامون موضوع، بستر و برنامه طرح صورت گرفت که مباحث آن در جدول زیر دیده می‌شود. سپس با نتایج به دست آمده از مطالعات، احکام طراحی به دست آمد. در نتیجه آنها و با توجه به رویکرد طراحی مراحل مختلفی شکل گرفت. سپس این مراحل با توجه به اهداف مطرح شده، احکام طراحی و نظرات کارفرما و استاد راهنما ارزیابی شد تا مرحله نهایی شکل گرفت. در این مرحله برای پیشبرد طرح در جهت برآوردن اهداف کوشش شد. در نهایت مدارک و تحلیل‌های مورد نیاز طرح در قالب و تاریخ تعیین شده ارائه گردید.

ساختار گزارش

ویژگی‌ها و مفاهیم زرتشتی، نمادها، فرهنگ، فلسفه و اساطیر آن دوران	موضوع طرح	مطالعات
تحلیل آتشکده‌ها، بناهای مذهبی زرتشتیان از حیث معماری و بهره‌گیری از مفاهیم و نمادها		
مشخصات فیزیکی بستر طرح، اقلیم، همسایگی‌ها، زلزله، تعامل بنا با محیط، ارتباط بنا با نور، هوا، دید، آسمان و فضای سبز	مطالعات طبیعی	بستر طرح
دسترسیها، تراکم، نحوه اشغال زمین، جهت‌گیری بنا، دید و منظر، رابطه با شهر، بافت منطقه	مطالعات شهری	
بررسی استانداردهای موضوعی، مطالعه مسائل فنی مربوط به موضوع، بررسی قابلیت‌ها و نیازهای بستر طرح در رابطه با برنامه طرح، نوع کارکرد و ارتباطات درونی، رسیدن به برنامه فیزیکی.	برنامه طرح	

این گزارش شامل پنج فصل موضوع طرح، معرفی آتشکده‌ها و بناهای زرتشتیان، بستر طرح، برنامه ریزی و معرفی طرح می‌باشد و دارای چهار پیوست آیین زرتشتیان، گفته‌های آشو زرتشت، اسطوره‌های زرتشتی و مستندات واقعی بودن پروژه و نیازهای آن است. در این گزارش ابتدا به بررسی موضوع و بستر طرح پرداخته شده و احکام ناشی از هر یک استخراج شده است. سپس با بررسی نمونه‌ها، توجه به استانداردها و ویژگی‌های فنی مورد نیاز طرح و مشاوره با اساتید، برنامه طرح به دست آمده است. در نهایت با بیان اهداف و رویکرد طراحی فرآیند رسیدن به طرح نهایی مطرح شده است.

فصل اول : موضوع طرح

۱ روش تحقیق

۱.۱ اهمیت موضوع

رویکرد نمادگرایی همواره در معماری مطرح بوده است. اما به نظر می‌رسد در هر دوره باید با توجه به روح زمان، برداشت‌های جدیدی از نمادها ارائه کرد. از آنجایی که در معماری معاصر ایران نمادپردازی کمتر مورد توجه قرار گرفته است، معماری مفهومی نیاز به پشتوانه‌های معنایی دارد و به این دلیل، بکارگیری مفاهیم و نمادها بیش از پیش احساس می‌شود.

۱.۲ پرسش اصلی تحقیق

آیا معنا در شکل دهی صورت در معماری تأثیر دارد؟

۱.۳ بیان مسأله

مسأله اصلی این تحقیق بررسی مفاهیم و سمبل‌های آئین زرتشت و چگونگی کاربرد آنها در معماری می‌باشد. شناخت بسیاری از این مفاهیم و نمادها و استخراج آنها مستقیماً از هنر و معماری آن دوران کار بسیار دشواری بوده و تا حدودی غیرقابل تشخیص می‌باشد، به همین خاطر قبل از پرداختن به مفاهیم در معماری، باید به مفاهیم و نمادپردازی در زبان، فلسفه، دین و اساطیر آن دوران پرداخته و از نتایج بدست آمده مفاهیم موجود در هنر و معماری را استخراج نمود.

مواردی که در این تحقیق مورد توجه قرار خواهد گرفت:

- فلسفه آئین زرتشت و مفاهیم مرتبط
- مفهوم نمادپردازی (سمبولیسم)
- اساطیر مرتبط و نمادهای زرتشتی
- مذهب و فرهنگ
- معماری دوران پیش از اسلام
- هنر و معماری دینی و زرتشتی

۱.۴ سوالات فرعی تحقیق

۱. نمادپردازی چیست؟
۲. نمادپردازی و رمزپردازی در زبان، فرهنگ، فلسفه، دین و اساطیر ایران باستان چگونه تأثیر گذاشته است؟
۳. آئین و فرهنگ زرتشت به چه مفاهیمی اشاره دارد؟
۴. نمادهای آئین زرتشت چگونه در معماری ایران تبلور یافته است؟
۵. نمادهای آئین زرتشت چگونه معماری آتشکده‌ها را شکل داده‌اند؟
۶. چگونگی کیفیت فضای فرهنگی خاص زرتشتیان و میزان تأثیر فرهنگ دینی در معماری؟

عکس ۱-۱- نماد فروهر

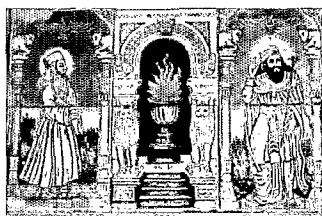
عکس ۱-۲- نماد فروهر

۱,۵ فرضیه‌ها

۱. بنظر می‌رسد مفاهیم و نمادهای آئین زرتشت از زبان، فرهنگ، فلسفه و اساطیر آن دوران تاثیر گرفته‌است.
۲. بنظر می‌رسد در طراحی بناهای مذهبی (زرتشتی)، باید از مفاهیم و نمادهای گذشته (آیین زرتشتی) و فرهنگ معماری ایرانی بهره گرفته شود.

۱,۶ فلسفه و اهداف تحقیق

دلایل اصلی انتخاب این موضوع و مطرح شدن این مسئله به شرح ذیل می‌باشد:

عکس ۱-۳- آیین زرتشتی دربرگیرنده نمادها و نشانه

ها

معماری مفهومی، معماری است که دارای پشتوانه معنایی و دارای مفاهیم نمادین است و یکی از راه‌های تحقق این منظور مراجعه به معماری پیشینیان و بررسی نمادهای آن دوران است. بازشناسی این مفاهیم و کاربرد آنها سبب ارتقاء کیفی قالب در معماری می‌گردد، به همین خاطر در طراحی فرهنگسرای خاص زرتشتیان، انجام چنین تحقیقی احساس می‌شود.

بسیاری از فلاسفه در زمینه نمادپردازی در علوم انسانی تحقیق و پژوهش نموده‌اند ولی تعداد اندکی از پژوهشگران به تعمیم این مفاهیم در معماری پرداخته‌اند و این خود دلیلی بر انتخاب این موضوع برای انجام تحقیق حاضر می‌باشد.

اهداف اصلی موضوع به شرح ذیل است:

۱. بازشناسی نمادها و مفاهیم مرتبط با فرهنگ ایران باستان و آئین زرتشت و کاربرد آن در معماری زرتشتی ایران (هدف علمی)
  ۲. بکارگیری نتیجه این تحقیق در طراحی مجموعه فرهنگی- آئینی زرتشتیان تهران (هدف کاربردی)
- شناخت مفاهیم مرتبط با موضوع، هدف نهایی (طراحی مجموعه‌ای دارای ویژگی‌های فرهنگی- آئینی) را میسر می‌سازد. بهره برداران این مجموعه سازمان زرتشتیان تهران و زرتشتیان می‌باشند.

۱,۷ نوع تحقیق

این تحقیق از حیث هدف نظری- کاربردی بوده و از حیث روش از نوع تحقیقات تاریخی می‌باشد. با توجه به بررسی ویژگی‌های معماری ایران باستان و مراجعه به منابع مکتوب، تصویری و ساختمانی آن دوران و نقد و بررسی آن در راستای رسیدن به الگوهای جدید طراحی در دوران معاصر، تحقیق حاضر از نوع تاریخی می‌باشد.

۱,۸ روشهای گردآوری اطلاعات

تحقیق حاضر از نوع تاریخی می‌باشد به همین جهت روش کتابخانه‌ای (مطالعه کتب و اسناد تاریخی) بخش اعظم این تحقیق را به خود اختصاص داده و روش‌های میدانی از قبیل مصاحبه به میزان کمتری در این تحقیق نقش خواهند داشت.

۱,۹ ابزار گردآوری اطلاعات

عمله ابزار گردآوری این تحقیق فیش، جدول، فرم، استخراج اطلاعات، نقشه و کروکی می‌باشد و از دیگر ابزارهای گردآوری اطلاعات می‌توان به دیاگرام و اینترنت نیز اشاره نمود.

۱,۱۰ روش استخراج و طبقه بندی اطلاعات

روش استخراج اطلاعات به دلیل نوع تحقیق به صورت دستی می‌باشد.

۱,۱۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

با توجه به تاریخی بودن نوع تحقیق، تجزیه تحلیل آن از نوع کیفی است. در این نوع تحقیقات اسناد و مدارک و نوشته‌ها و آثار، حکم داده‌ها را دارند که از جمع آوری، طبقه بندی، ارزیابی، مقایسه و تحلیل آنها با استفاده از روش استدلال و تحلیل عقلانی به نتیجه گیری پرداخته و می‌توان مجهول را کشف نمود و فرضیه‌های ارائه شده را ارزیابی کرد و نسبت به تأیید و یا رد آنها اقدام نمود.

این تحقیق بیشتر در حوزه بررسی دین زرتشت و فرهنگ ایران باستان می‌باشد و از این جهت تجزیه و تحلیل آن به صورت کیفی بوده و از طریق تحلیل منطقی و عقلانی صورت می‌پذیرد. در تحقیق تاریخی اسناد و مدارک کتابخانه‌ای در حکم داده‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند و کمیت مورد توجه نمی‌باشد.

۱,۱۲ مشکلات و تنگناهای احتمالی تحقیق

باتوجه به اینکه، این تحقیق از نوع تحقیقات تاریخی است، دارای مشکلات نسبتاً زیادی می‌باشد، که از آن دست می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

به دلیل بازگشت موضوع تحقیق به دوران گذشته و عدم حضور در صحنه، بایستی به جمع آوری مدارک و اسناد معتبر پرداخته شود و به دلیل کمبود منابع دست اول، حدس، گمان و تفسیر شخصی نیز تاحدی وارد تحقیق می‌شود، از طرف دیگر کسب اطلاعات از اشخاص که لازمه تحقیق است، در اینجا روش معتبری نمی‌باشد.

مشکل دیگری که در راه تحقیق احتمال دارد وجود داشته باشد، تفسیرهای گوناگون و متفاوت از دوره‌های تاریخی و وابستگی ادوار به یکدیگر می‌باشد.

۲ سوابق و ادبیات مربوط

در تحقیق حاضر، مسئله تحقیق چگونگی نمادپردازی و مفاهیم در آئین زرتشت و نمود آن در صورت معماری ایران می‌باشد که در بررسی‌های انجام شده در این خصوص چگونگی نمادپردازی، انواع آن و اشارات کلی در زمینه مفاهیم در ادیان مورد توجه قرار گرفته ولی محدود تحقیقی وجود دارد که به موضوع رمزپردازی در آئین و معماری زرتشت به صورت خاص پرداخته باشد. در این زمینه بیشتر به نمادهای زبانی اشاره شده و کمتر به نمود مفاهیم آنها در معماری پرداخته شده است. توجه به اینگونه مفاهیم در کشور ما در مقایسه با کشورهای دیگر به صورت موردی و اندک بوده، در صورتیکه کشورهای دیگر مدتهاست که تحقیقات خود را معطوف به این موضوع نموده‌اند.

۲.۱ تعریف مفاهیم

۲.۱.۱ اوستا

اوستا، نام کلی مجموعه کهن‌ترین نوشتار و سروده‌های ایرانیان است، که به در واقع دانشنامه‌ی ایرانیان بوده و در روزگار باستان بیست و یک نسک (کتاب) داشته و در شکل کنونی خود شامل پنج بخش است. بخش‌های اوستا عبارتند از: یسنه که سخنان زرتشت موسوم به گاهان، در آن گنجانده شده، یشت‌ها (سرودهای نیایشی)، وندیداد، ویسپرد و خرده‌اوستا.

۲.۱.۱.۱ واژه اوستا

واژه اوستا که در خود کتاب نیامده به معنی دانش و شناخت است و با واژه «ودا»، نام کهنترین کتاب دینی هندوان هم ریشه است. بر روی هم اوستا را می‌توان به معنی «آگاهی‌نامه» یا «دانش‌نامه» دانست که آن را مرجع نامه نیز می‌نامند.

۲.۱.۱.۲ تاریخچه اوستا

بخش‌های اوستا در دوران‌های مختلف توسط اشخاص متعدد تألیف شده است اما از آن میان فقط بخشی از سرودها از آن خود زرتشت است. مندرجات اوستا عبارتست از نیایش اهورا مزدا و امشاسپندان و دیگر ایزدان و مظاهر طبیعت و تکالیف انسان در جهان بهشت و دوزخ و داستان‌های ملی.

گویند پس از آنکه اسکندر مقدونی قصر سلطنتی ایران را آتش زد اوستا را نیز بسوخت. بلاش اشکانی فرمان داد تا اوستای پراکنده را از شهرهای ایران جمع کنند. اردشیر بابکان تنسر را مأمور مرتب ساختن آن کرد. پسرش شاپور اول کار پدر را تعقیب نمود و در نهایت آنرا به همان شیوه کهن به بیست و یک نسک بخش کردند و نامها و شرح این نسک‌ها در کتاب پهلوی دینکرد و کتابهای دیگر آمده است.^۱ نسک‌های بیست و یک گانه اوستا به سه بهر بخش می‌شده است:

- نسکهای گاسانیک در دانش و کار مینوی.
- نسکهای داتیک در دانش و کار جهانی.

عکس ۱-۴- سخنان زرتشت در اوستا

۱. اوستا، گزارش و پژوهش جلیل دوستخواه، صفحه ۹۲۲ اوستا، جلیل دوستخواه (از گزارش ابراهیم پررداود، چاپ پنجم ۱۳۶۴، برگ نخست پیشگفتار)

• نسکهای هاتک مانسریک در آگاهی از کردارهای میان جهان مینوی و جهان خاکی^۲

اوستای امروزی شامل بخش‌های زیر است:

• یستا، گاهان بخشی از یسن است.

• ویسپرد

• وندیداد

• یشتها

• خرده اوستا.

۲. اوستا، جلیل دوستخواه (از گزارش ابراهیم پورداوود (چاپ پنجم ۱۳۶۴، برگ دوم پیشگفتار

۲،۱،۱،۳ گویش اوستا

زبانی که اوستا به آن نوشته شده به سبب وجود نام اوستا، زبان اوستایی نامیده شده است. اوستا به دو گویش نوشته شده است. گویشی که گاهان یعنی سخنان خود زرتشت بدان نوشته شده و گویشی که بخش‌های دیگر اوستا را بدان نوشته‌اند. گویش نخست را گویش گاهانی و گویش دوم را گویش جدید نامیده‌اند. اوستای

امروزی حدود یک سوم اوستای دوره ساسانی است. اوستای دوره ساسانی بیست و یک نسک داشته است.^۳

۳. کتاب زبان فارسی و سرگذشت آن، نوشته دکتر محسن ابوالقاسمی

۲،۱،۱،۴ اوستای کهن

کتاب اوستایی که به امروز رسیده است، از نظر زمانی به سه بخش متفاوت تقسیم می‌شود:

- بخش یکم شامل «اوستای کهن» که مضامین آن از نظر زمانی متعلق به روزگار پیش از زرتشت (پیش از حدود دو هزار و هشتصد سال پیش) است؛ اما نگارش آن متعلق به عصرهای پس از زرتشت است و هنگام این نگارش و بازنویسی، تا اندازه‌ای مضامین و باورهای جدیدتر را به متن‌های کهن اضافه کرده‌اند.

- بخش دوم اوستا از نظر زمانی شامل «گاتها» است که سروده‌های مینوی شخص زرتشت، پیام‌آور بزرگ ایرانی به شمار می‌رود که هر چند از نظر مضمون پس از اوستای کهن سروده شده است؛ اما از نگاه زبان و نگارش، کهن‌ترین بخش اوستای موجود است.

- بخش سوم اوستا از نظر زمانی شامل یستا، یشتها، ویسپرد، وندیداد و خرده اوستا است که همگی جزو اوستای نو به حساب تفکیک را امکان‌پذیر نمی‌سازد. به عنوان نمونه می‌توان از داستان جمشید در وندیداد نام برد که یکی از کهن‌ترین داستان‌ها و باورها و نوشتارهای ایرانیان است، اما شکل نگارشی کهن آن کاملاً دگرگون شده و تغییر اساسی یافته است.

۲،۱،۲ گاتها

سرودهای اهورایی مانتره، در گات‌ها، شیرین، اندیشه‌زا و آموزنده است. این سرودها، از آفرینش و روش درست زیستن سخن می‌گویند.

گات‌ها، منطقی، عملی، جهانی، ابدی و انسانی است.

گات‌ها منطقی است: خرد اهورایی، رشته‌ای است که سراسر گات‌ها را به هم پیوند می‌دهد.

گات‌ها عملی است: گات‌ها دین شدنی‌ها، دین کار و کوشش، سازندگی و پیشرفت است.

گات‌ها جهانی است: گات‌ها راه خوب زیستن را به همه مردمان، صرف‌نظر از جنس، مذهب و نژاد می‌آموزد.

گات‌ها ابدی است: گات‌ها وابسته به زمان و مکان معینی نیست. گفتار گات‌ها ابدی است.
گات‌ها انسانی است: گات‌ها مدافع شأن انسان‌ها است.

۲،۱،۳ اهورامزدا

اهورامزدا نام خدای یکتا در مزدیسنا است. دیگر گویشهای این واژه ی دینی، اهوره مزدا، هُرمزُد، هُرمزُد، هورمزُد و اهرمزُد هستند.

۲،۱،۳،۱ واژه‌شناسی اهورامزدا

اهورامزدا یک واژه‌ی ترکیبی است و از اهورا و مزدا تشکیل شده‌است. در گاتاها گاهی اهورامزدا جدا از هم بکار رفته‌است.^۴ مزدا در بعضی بندهای گاتاها به معنی حافظه و به حافظه سپردن و به یاد داشتن است. این واژه در سانسکریت مَدَس، به معنی دانش و هوش می‌باشد. بنابراین وقتی که مزدا برای خدا به کار برده شده‌است از آن معنی هوشیار و آگاه و دانا برداشت کرده‌اند. اهورا نیز به معنای سرور و بزرگ است پس اهورامزدا در مجموع به معنی سرور دانا است.

۲،۱،۳،۲ ویژگی‌های اهورامزدا

اهورامزدا آفریننده جهان است. مزدیستان اهورا مزدا را می‌پرستند. اهورامزدا خالق و داور همه‌ی چیزهای مادی^۵ است. او با اندیشیدن همه چیز را هستی بخشیده است پس در واقع او از عدم می‌آفریند و با خود تنهاست. برای اهورا مزدا در هرمزدیشت، در حدود شصت صفت نیک آورده شده و تقریباً همه‌ی چیزهای خوب به وی منتصب شده است. همچنین او در مزدیسنا دارای شش صفت برجسته زیر است:

سپننه مینو یعنی مقدس ترین روان، خشتره ویرنه بگوش امروزی شهریور یعنی شهریار و پادشاهی که باید انتخاب و برگزیده شود، سپننه آرمیتی است یعنی پارسایی مقدس. هورتات بگوش امروزی خورداد بمعنی جامعیت و رسایی و امرتات جاودانگی و بی مرگی است. او اشه یعنی راستی و درستی و قانون ایزدی و پاکی است. همچنین وهومنه است به معنی خوب منش. این صفات در مزدیسنا به نام امشاسپندان خوانده می‌شوند و زمانی پنداشته می‌شد که ایزدانی جدا از اهورامزدا هستند اما چنین تفسیری از امشاسپندان در رابطه با اهورامزدا در گاتاها یافت نمی‌شود.

۲،۱،۳،۳ اهورامزدا و باورها

بر اساس کتاب بندهشن که پس از ساسانیان نوشته شده، نیروی مخالف اهورامزدا و زابنده‌ی بدی‌ها را اهریمن معرفی می‌کند^۶ که نص صریح گاتاها است.^۷ در کیش زرتشتی، اهریمن هیچگاه توان ذاتی برای مقابله با قدرت اهورا مزدا را ندارد و رقیبی برای او نیست بلکه اهریمن همان اندیشه‌ی بد یا آنگره مینو است اما در باور زروانیان، اهریمن برادر و رقیب اهورا مزدا و پسر زروان^۸ و دارای هویتی جداگانه از اهورا مزدا است.

بر پایه باورهای کهن زروانی که بدعتی در مزدیسناست و دیگر دینهای پس از آن چون مانویان "اهورامزدا و اهریمن هردو زاده‌ی زروان (خدای زمان) بودند و جهان عرصه جنگ این دو نیروی نیک و بد است ولی

۶. بندهشن فصل اول

۷. گاتاها، یسنا چهل و چهار، بند پنجم

۸. روایت ایزنیک ارمنی را درباره اسطوره آفرینش ببینید در شناخت اساطیر ایران، جان هینلز، لندن

سرانجام چیرگی در پایان جهان با اهورامزداست و چون اهورامزدا پاکی مطلق است بدی در او راه ندارد. پس هر آنچه که بد است اهریمنی است. " البته این سخن در هیچ جای گاهان نیست و زروان در زبان اوستایی تنها به معنای زمان است و ارتباطی با خداوند ندارد.

۲,۱,۴ اهریمن

اهریمن (از اوستایی انگره‌مینو) بدنهاد است. اهریمن پلیدی است و برای از بین بردن نیکی تلاش می‌کند ولی چون دون و پست مایه است و اهورامزدا آگاه بر هر چیز است پس سرانجام در پایان کار اهریمن نابود شده و اورمزد بر او چیره می‌شود و کار جهان یکسره به نیکی خواهد گرایید. در این میان انسان و امشاسپندان و دیگر ایزدان (فرشته) و موجودات نیک (مزدا آفریده) که همگی آفریده‌ی اهورامزدا هستند در مبارزه با دئوها (دیوها) که موجودات و پدیده‌هایی اهریمنی هستند در تلاشی کیهانی برای پیروزی نیکی بر بدی هستند. اهریمن را در پارسی اهرمن هم می‌گویند. می‌شود او را همتای شیطان در باورهای سامی دانست. در دین زرتشت باور بر این است که در طبیعت دو نیروی متضاد خیر (سپنتا مینو - اثر روشنی) و شر (انگره مینو - اثر تاریکی) وجود دارد که همواره در حال نبرد با یکدیگرند.^۹

عکس ۱-۵- اهریمن

۹. از ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد.

۲,۱,۵ زروان

زروان به معنی زمان (در حالت عام) و زمان بی‌کران (در اوستا akarana zorvan) (در حالت خاص) نام خدایی است که به باور فرقه‌ای از زرتشتیان به نام زروانیان، هرمزد و اهریمن از او زاده شدند. زروان در اوستا از ایزدان کم اهمیت است ولی ظاهراً در اواخر دوران ساسانی جایگاهی بسیار بلندپایه یافته‌بود. زروان به معنی قضا و قدر هم به کار رفته‌است.

۲,۱,۵,۱ اسطوره زایش هرمزد و اهریمن از زروان

این اسطوره بطور خلاصه بدین گونه‌است که زروان هزار سال در آرزوی فرزند به قربانی ایستاد. (باید توجه شود که در باورهای اسطوره‌ای ایران این نفس عمل قربانی است که خاصیت دارد) پس از هزار سال شکی به وجود او افتاد. بر اثر قربانی‌ها هرمزد و بر اثر آن شک اهریمن در زهدان او پدید آمد. زروان که دانست هرمزد به دهانه زهدان نزدیکتر است قصد کرد که پادشاهی را به فرزندش که نخست زاده شود بسپارد. هرمزد بنا به سرشتش (آگاهی مطلق) از این تصمیم مطلع شد و برادر خود را نیز آگاه نمود. اهریمن تلاش کرد که نخست از زهدان بیرون بیاید ولی چون هرمزد به خروجی نزدیکتر بود موفق نشد پس شکم را درید و از آن طریق بیرون آمد. زروان به اهریمن گفت که فرزند من نیک و خوشبو است ولی تو پلید و گنده‌هستی. پس آنگاه هرمزد نیک و آراسته و خوشبو به جهان آمد. زروان بنا به عهده‌ی کرده بود به ناچار پادشاهی جهان را به مدت نه‌هزار سال به اهریمن سپرد. ولی پادشاهی مطلق جهان پسین به هرمزد خواهد رسید و هرمزد در نهایت بر اهریمن چیره خواهد شد. پس زروان به هرمزد دسته‌ای برسم داد.^{۱۰}

عکس ۱-۶- اهریمن

۱۰. هینلز، جان شناخت اساطیر ایران ترجمه زاله آموزگار و احمد تفضلی.

۲,۱,۵,۲ تکانی چند راجع به زروان

- زروان به عنوان زمان (و مکان) بی کرانه و مطلق خدایست که حتی شناختش برای خدایان دیگر ممکن نیست و هیچ چیز از سیطره او خارج نیست. (نوعی حالت وحدت وجودی)
- در وداها (اساطیر هندوان) خدایی به نام پرچاپتی وجود دارد که شباهت بسیاری با زروان ایرانی دارد. این خدا در سروده‌های کهن تر ودا وجود ندارد.
- شادروان مهرداد بهار معتقد بود که مفهوم زروان (با خصوصیتی که در نوشته‌های فارسی میانه به او نسبت داده شده است) خاستگاهی غیر ایرانی داشته و متعلق به ساکنان بومی ایران پیش از ورود آریاییها بوده است و بعدها بر اثر آمیزش اقوام و فرهنگها، زروان کم‌اهمیت اوستایی به مقام شامخ زروان متون فارسی میانه می‌رسد.
- واژه زروان از اوستایی zaurvan به معنی پیری آمده است. این واژه از ریشه هندواروپایی ger (e) به معنی بزرگسال شدن آمده و با واژه‌های آسی zaron (پیرمرد)، سانسکریت jara (پیری) و یونانی geron (پیرمرد) از یک ریشه است.^{۱۱}

۱۱. بهار، مهرداد پژوهشی در اساطیر ایران

۲,۱,۶ امشاسپندان

در دین زرتشتی، امشاسپندان، به شش ایزد (فرشته) + اهورا مزدا (خدا) گفته می‌شود. مطابق باورهای مذهبی زرتشتی، امشاسپندان، خداوند را در زمین برای گسترش صلح و عدالت یاری می‌کنند و هر کدام مسولیت محافظت از چیزی را بر عهده دارند و عبارت‌اند از (به فارسی امروز): اردیبهشت (اشه و هیشتا)، خرداد (خورداد)، امرداد (امرتات)، شهریور، بهمن (وهومنه)، اسفند (سپندارمز)

۲,۱,۷ اردویسور آناهید

الهه آب است. اوست که به فرمان اورمزد از آسمان باران، برف و تگرگ را فرو می‌باراند. بندهش او را «مادر آب‌ها» توصیف می‌کند که پاکیزه نگاه داشتن تخمه مردان، چون از خون پالوده شود و نیز زنان، چون بزایند و دیگر آبستن شوند از خویشکاری‌های اوست. سبب این که ایرانیان در نوروز غسل می‌کنند آن است که این روز به الهه آب تعلق دارد. از این رو، مردم در این روز هنگام سیده‌دم از خواب برمی‌خیزند و با آب قنات و حوض خود را می‌شویند و گاهی نیز آب جاری بر خود از راه تبرک و دفع آفات می‌ریزند. و در این روز مردم به یکدیگر آب می‌پاشند و درباره سبب این کار برخی گفته‌اند علت آن است که در کشور ایران دیرگاهی باران نبارید و سپس ناگهان سخت ببارید و مردم به آن باران تبرک جستند و از آن آب به یکدیگر پاشیدند و این کار همچنان در ایران مرسوم بماند.

۲,۱,۸ آناهیتا

در زبان اوستایی، نام یک پیکر کیهانی (هندو) ایرانی است، که ایزدبانوی آبها (آبان) پنداشته و ستوده می‌شود و ازین رو با نمادهایی چون باروری، شفا و خرد نیز همراه است. اردوی سورا آناهیتا در پارسی میانه یا امروزی ناهید یا اردویسور آناهید است و در زبان ارمنی آناهیت نامیده می‌شود. تاریخ نویسان کلاسیک باستان یونانی و

رومی از او با نام آناطیس یاد کرده و یا او را با یکی از ایزدان معابد خود شناسانده اند. خرده ستاری نوع-اس سیلیسومی به نام آناهیتا ۲۷۰ به یاد او نامیده شده است.

آناهیتا، آناهید یا ناهید که -در پارسی به معنای دور از آلودگی است، نام ایزدبانوی آب و باران و باروری در مذاهب ایران باستان. بسیاری از ویژگی‌های این ایزدبانو با ایشثار که مورد پرستش اقوام سامی از جمله بابلیان بود نزدیکی دارد. هر دوی این ایزدان به سیاره ناهید (زهره) مربوط‌اند. به احتمال زیاد «اردویسور آناهیتا» نیز چون «میترا» از ایزدانی بود که پیش از پیدایش زرتشت، توسط مردم ایران و نواحی اطراف مورد ستایش قرار می‌گرفت.

آناهیتا ظاهراً با جنگاوری نیز مربوط بوده‌است و باور بر این بود که جنگاورانی را که به پیشگاه او نذر کنند، یاری می‌دهد. در دوران ساسانیان این الهه به یکی از الهه‌های مورد پرستش ایرانیان قرار گرفت. البته باید خاطر نشان نمود ایرانیان به طور ذاتی یکتاپرست بودند ولی آناهیتا و دو ایزد بانوی دیگر به طور مشترک به عنوان خدایان فرعی مورد تقدیس قرار می‌گرفتند.

با وجود دیرینگی و نفوذ پرستش «میترا» در ادوار پیش از ظهور زرتشت، بعدها این ایزد در میان ایرانیان تا اندازه‌ای به فراموشی سپرده شد. اما در مقابل چنین جریان فکری و دینی، «ناهید» چنان مقامی در باورهای ایرانیان به دست آورد که نه تنها پرستشگاه‌های بسیار زیاد و مجلل و باشکوهی از او می‌بینیم، بلکه تندیس و نمادهای این زن ایزد در اینجا و آنجای این سرزمین پهناور باقی مانده است. آناهیتا نام یک معبد در شهر تاریخی و ویران شده بیشاپور (مربوط به دوره ساسانیان) در غرب کازرون نیز می‌باشد.^{۱۲}

۱۲. از ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد.

۴,۱,۹ سوشیانس

سوشینت یا سوشیانت یا سوشیانس (سودرسان، دانا) به عنوان رهایی‌بخش است که در دین زرتشت یا مزدیسنا منجی نهائی زمین بشمار می‌رود. کلمه «سوشیانس» که از ریشه «سو» به معنی سودمند است، در اوستا سوشیانت آمده و در پهلوی به اشکال گوناگونی چون: سوشیانت، سوشیانس، سوشانس، سوشیوس یا سیوشوس آمده است.

به معنی «سودبخش» یا «سودرسان» و در معنای گسترده، «رهاننده» یا «رهایی‌بخش» است. در گاهان این صفت چند بار برای زرتشت آمده؛ اما در دیگر بخش‌های اوستا صفت یا عنوان هر یک از سه موعود زرتشتیان (اخوشیت ارت، اخوشیت نم، آستوت ارت) و بویژه سومین آنهاست که نام او «استوت ارت» (Astavt Eretah) است. (استوت ارت، هوشیدر و هوشیدر ماه)

در گاهان (گاتها) که سروده‌های خود زرتشت است و در آنها می‌توان باورهای وی را یافت اشاره چندانی به پایان جهان نشده است، اما چنین می‌نماید که در بندی از گاهان (یسنا ۴۳ بند ۳) سخن از مردی است که در آینده می‌آید و راه نجات را می‌یابد، همچنین در گاهان چند بار به واژه سوشینت بر میخوریم که در ادبیات بعدی زرتشت به صورت سوشیانس در آمده و منجی نهائی زرتشتی به شمار می‌آید.

خود زرتشت نیز به هنگام زندگی در پیرو باورانش، سوشیانت خوانده شده‌است هم چنین از افزون بر تایید مطلب، سوشیانت بصورت جمع آورده شده‌است و این یعنی که تعداد سوشیانت‌ها یکی نیست: «... کی مزدا سپیده ی رخشان پیروزی جهان را بر خواهد گرفت؟ کی رخشدگی آفتاب دین همه جا را تابان خواهد